

YERLİ VE YABANCI LİTERATÜRDE KURULUŞU TARTIŞILAN İMPARATORLUK: OSMANLILAR

Hakan DOĞAN*

ÖZET

Dört yüz çadırdan müteşekkil bir aşiretin tesis ettiği küçük bir uç beyliği olarak tarih sahnesine çıkmış olan Osmanlıların etnik kökeni ve kuruluşu problemi yerli ve yabancı pek çok bilim adamının dikkatini çekmiş ve 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren bu konuda hararetli tartışmalar vuku bulmuştur. Bu doğrultuda da birbirinden farklı çeşitli teoriler ortaya konulmuştur. Osmanlıların kuruluşu meselesinin tarihçi ve araştırmacıların kendilerini çekim alanından kurtarmakta zorlandıkları efsunlu bir cazibesi söz konusudur. 1916 yılında Amerikalı tarihçi Herbert Adams Gibbons ile temelleri atılıp günümüze kadar devam eden gizemle dolu bu dünyanın, M. Fuat Köprülü, Paul Wittek, Halil İncelik, Colin İmber, R. Paul Lindner, Cemal Kafadar ve daha pek çok konuğu olmuştur. Dönemi aydınlatacak olan kaynakların yetersizliği ve mevcut kaynaklardaki bilgilerin çelişkilerle dolu olması bu araştırmacıların konuya farklı anlamlar yüklemelerine ve farklı bakış açılarına yol açmıştır.

Anahtar Sözcükler: Erken Dönem Osmanlı, Kuruluş, Aşiret, Gaza, Osmanlı Tarihçiliği.

* Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: hdogan79@gmail.com

OTTOMANS: THE EMPIRE OF DISPUTED ORIGINS IN THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LITERATURE

ABSTRACT

The issue of ethnic origin and establishment of the Ottomans established by tribes consisting of four hundreds and which reached the stage of history as a small beylik has attracted so many domestic and foreign scientists and it has manifested heated debates on this issue from 20th century. Several different theories have been put forward. The issue of establishment of the Ottomans has enchanted charm which came difficult for historians and researchers to avoid. In the year 1916 American Historian Herbert Adam Gibbons, M. Fuat Koprulu, Paul Wittek, Colim İmber, R Paul Linder, Cemal Kafadar and so many historians have become guests of this World filled with mysteries. Inefficiency of sources and contradictions of available sources to illuminate this period have led to different meanings and different perspectives from researchers.

Key Words: Early Modern Ottomans, Foundation, Ghaza, Tribe, Ottoman Historiography.

Giriş

İkinci Roma'nın başkentinin yanı başında, Anadolu'nun kuzey-batı ucunda küçük bir beyliğin tarih sahnesine çıkıp çok kısa bir zamanda önce Anadolu'da daha sonra da Balkanlarda gücünü kabul ettirip bir dünya imparatorluğu haline gelişi yerli ve yabancı birçok bilim adamının dikkatini çekmiştir. Bunun neticesinde konuyla ilgili olarak bu süreci farklı yönlerden ele alan birçok görüş ortaya çıkmıştır. Kuruluşla ilgili tüm tartışmaların temelinde yatan soru, Osmanlıları önce Söğüt'e oradan da İstanbul'a götüren şartların neler olduğudur.

Dönemi aydınlatacak kaynakların çok az olması ve buna mukabil bu kaynakların verdiği bilgilerin çok açık, doğru ve tatminkâr bulunmaması araştırmacıların konuya farklı açılardan bakmasına sebep olmuştur. 13. ve 14. yüzyıla ait çağdaş kaynaklar gerçekten de yok denecek kadar azdır. Ancak bundan daha büyük olan problem, bu sayılı kaynakların sıhhat derecesidir (Köprülü, 1994: 16–22). Zira kaynakların verdiği bilgiler bazen gerçeğe yakın, bazen de gerçek dışı ve hayal mahsulü birer hikâyeye halindedir (Galotta, 1997: 41). Eski Osmanlı kaynaklarına göre kuruluş hadisesi ilahî bir mucize olup (Aşıkpaşazade, 1992; Edirneli Oruç Beğ, 1970) *“ilk Osmanlı padişahları; dirâyet ve şecaatle kılıca sarılmışlar ve her biri esâtiri bir şahsiyet olan bu gaziler -Tanrı'nın adını yüce tutma gayretlerine karşılık- Allah'ın gösterdiği teveccüh ve yardım sayesinde devletlerini kurmuşlardır...”* Dolayısıyla bu ilahî lütf nazariyesiyle devletin kuruluşu hakkında izaha muhtaç bir mesele bırakmışlardır (Barkan, 1944: 343).

Bunun yanı sıra, dönemin Batı Avrupa tarihi ile kıyaslandığında, erken dönem Osmanlı tarihinin sağlam bir kronolojisi de mevcut değildir. Yetersiz kronolojik bilginin eksikliği de dönemi analitik bir yaklaşımla tartışmayı zorlaştırmaktadır (Imber, 2000: 39). Bu durum konuyla ilgili farklı yorumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sencer Divitçioğlu, Osmanlıların kuruluşu üzerine yapılacak çalışmalarda bu kaynak sıkıntısını kendi eserinin (Divitçioğlu, 2000) önsözünde şöyle dile getirmektedir; *“ Bu kitap sizi Osmanlı kuruluş toplumunun doğrularına değil, bu toplumun tarihine götürecektir. Onu okurken ne Söğüt yaylalarında ne de Bursa sokaklarında dolaşacaksınız. Bırakın Osman ve Orhan beyleri görmeyi, onları tanıyanlarla bile konuşamayacaksınız. Maalesef, gezintinizin alanı sadece tarih kitaplığının raflarıyla sınırlı kalacak. Aşıkpaşazâde'yi, Anonim'i ve Neşri'yi hatmedeceksiniz. Gibbons, Wittek ve Köprülü okuma listenizde olacak; İnalçık, Beldiceanu, Ocak, Zachariadou ve Kafadar ise danışmanlarınız. Fakat bu tarihçilerden hiçbiri size Osmanlı toplumunun doğrularını gösterip, tam olarak anlatamayacak. Anlatamayacak; çünkü, ilk Osmanlı Tarihleri (Tevârih-i Âl-i Osman) ancak 15. yüzyılda, Ahmedî, Şükrullah, Oruç, Aşıkpaşazâde ve Anonim*

yazarının kronikleriyle ortaya çıkmıştır; kuruluş döneminden, aşağı- yukarı, bir yüzyıl sonra...”

Bu temelde yapılan izahlar ve ortaya konan teoriler üzerindeki tartışmalar makul bir ortak kabullenmeye yol açmamış, aksine yeni yeni meseleleri de beraberinde getirmiştir (Emecen, 2003: 1). Yapılan çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında, bu konunun yerli ve yabancı birçok tarihçiyi daha uzun seneler meşgul edeceği de muhakkaktır. Sorun, küçük bir bölgede sınırlı şartlar altında ortaya çıkan bir siyasî mekanizmanın nasıl olup da bir beyliğe, akabinde de dünya siyasetine yön veren kudretli bir imparatorluğa dönüştüğünün ortaya konulması sorunu olduğuna göre bu alanda yapılması gereken çok şey olduğunu, ortaya çıkan bugünkü tablodan çok rahat ifade edebiliriz. Mevcut kaynaklara ilaveten bulunabilecek yeni kaynaklar ve bilhassa Halil İnalcık’ın fikir önderi olduğu saha çalışmaları bu sürecin yeni bir ivme kazanmasına çok önemli katkılarda bulunacaktır (Koç, 1999: 36- 37).

Kuruluş üzerine ortaya atılan fikirler iki safta kutuplaşmıştı. Bunlardan birinci grup, Bizans yani Avrupa medeniyetinin teşkilat ve bürokratlarının erken dönem Osmanlı devlet ve imparatorluk aygıtlarına olan etkisine vurgu yaparken diğer grup, Türk- İslam medeniyetini ve bürokratlarını ön plana çıkarmışlardır. Zira Türk-İslam medeniyeti bir imparatorluk kurmak ve yönetmek konusunda gerekli teori ve personele fazlasıyla sahiptiler. Yine yerli ve yabancı literatürde erken dönem Osmanlı genişlemesiyle ilgili iki ana tez vardır. Bunlardan birinci guruba dahil teorisyenler gaza ideolojisini temel motivasyon kaynağı olarak görürlerken, ikinci grup teorisyenler de bu görüşün aksine bunun ideolojik bir çaba ve manevî kazançtan ziyade fetih ve yağma faaliyetlerinden elde edilen ekonomik kazançla dikkat çekmişlerdir.

Osmanlıların ne zaman kurulduğu sorusuna akademik anlamda ilk cevap, Türk Tarih Encümeni üyelerinden Efdaleddin Bey tarafından yazılan bir makalede (Efdaleddin Tekiner, 1330: 36- 48) verilmeye çalışılmıştır. Efdaleddin Bey’in bu yönde bir inceleme yapması resmî bir talep üzerine gerçekleşmiştir. Maarif-i Umumiye Nezareti, 28 Kânûn-ı Sâni 1329/10 Şubat 1914 tarihli bir tezkire ile Târih-i Osmânî Encümeni tarafından Osmanlı Devleti’nin istiklal tarihinin tespit edilmesi istenmiştir. Bu vazife de Efdaleddin Bey’e verilmiştir. Çalışmalarına başlayan Efdaleddin Bey, bu doğrultuda eski “Tarihler”i ve salnameleri incelemiş ve Osmanlıların istiklal tarihine delalet edecek ifadeleri yakalamaya çalışmıştır (Turan, 1999: 190- 193).

Kuruluş tarihi ile ilgili son dönemlerde Halil İnalcık önemli tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. İnalcık, “*Osman Gazi’nin tüm gazilerin etrafında top-*

lanması ve dolayısıyla karizmatik bir lider olması bu bölgede kazandığı Bafeus Savaşı'na bağlıdır. Dolayısıyla, Osman Gazi'nin Hersek'te kazandığı bu savaş hanedanlığın kuruluşunu apaçık gösteren bir zaferdir. Hanedanlığın kuruluşunun kesin tarihini Yunanlı Pahimeres vermektedir. Bu tarih 27 Temmuz 1302'dir. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini bu olaya bağlı tutarak tespit etmiş bulunuyoruz. Bunun vuku bulduğu yer de Yalak-ova'dır", diyerek bu çok eski tartışmaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu analizi ile de ortak kabul gören 1299 tarihini değiştirecek bilimsel bir gerçekliği ortaya koymaya çalışmıştır. Bu konudaki tespitlerini de 27 Temmuz 2009 tarihinde Yalova'da düzenlenen ve dünyanın saygın üniversitelerinden gelen önemli tarihçilerin de katıldığı "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Uluslar arası Sempozyumu"nda bir kez daha tekrarlamıştır (İnalçık, 2011: 22- 23).

Kuruluş üzerine akademik anlamda ilk çalışmalardan birini yapan, Osmanlı Devleti'nin kökenleri konusunu sorunsallaştıran ve bu meseleyle ilgili bir monografi yazan araştırmacılardan birisi de Amerikalı Herbert Adams Gibbons'tur. Gibbons, Osmanlı Devleti'nin demografik, kültürel ve kurumsal kökeni hakkındaki sorulara cevap olarak "etnik ve dinî dönüşüm" teorisini ileri sürmüştür (Gibbons: 1998). Onun teorisine göre Osmanlıların en büyük avantajı, Türk ve Müslüman göçebeler olmalarından ziyade büyük bir çöküntü içerisinde olan Bizans Devleti'ne komşu olmalarıdır. Bu durum Osmanlıların başarılarının temelinde yatan en önemli faktördür. Bizans'ın ve diğer Avrupalı devletlerin içine düştükleri kargaşa ortamı sayesinde Osmanlılar onlardan yönetim sanatını öğrenmişler, kadınların örtünmesinden savaşlarda istilacı bir politika izlememeye kadar birçok özelliklerini de bu devletlerden almışlardır. Şamanist iken sonradan Müslümanlığı tercih etmişler, bölgedeki Rum ahali ile karışarak yeni bir melez Osmanlı ırkını meydana getirmişlerdir.

Gibbons'un iddiasına göre, Osmanlıların kurucusu olarak kabul edilen Osman Bey'in kariyerinin bir safhasında Müslüman olan bu göçebeler, kabul ettikleri bu yeni dini yaymak hevesine kapılmışlar ve Hıristiyan olan komşu halkları da din değiştirmeye zorlamışlardır. Aynı zamanda bir "kurgu yığını" olarak gördüğü Osmanlı tarihlerindeki bir diğer kanıt parçasından yola çıkan Gibbons, Osman Bey'in 400 çadırlık aşiretine din değiştiren birçok kişinin dâhil olması gerektiğini ve bu süreçte oluşan bu yeni topluluğun yaklaşık on kat arttığını hesaplamıştır. Bu nedenle, Osmanlıların büyük bir güç olmasında doğudan gelen yeni unsurlar değil, Bizanslı Rumlardan Osmanlılara yapılan ilticalar ve din değiştirmeler önemli rol oynamıştır. Bu durumdan ortaya çıkan sonuç ise, Osmanlıları meydana getiren gücün Asya kökenli değil tamamen Avrupa kökenli unsurlar olduğudur (Kafadar, 2010: 51).

Osmanlıların tarihte eşine ender rastlanan bu büyük başarılarını tamamen Avrupalı unsurlara dayandırma ısrarı, Gibbons'un hem İslam hem de Türk kültür ve medeniyeti hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca birinci elden Selçuklu ve Osmanlı kaynaklarını kullanmaması da en büyük eksikliği olarak göze çarpmaktadır. Bu sebeplerden dolayı Gibbons'un bu teorisi, genel tarihte oldukça popüler olmasına rağmen, filoloji tabanlı ve bu konuda otorite olarak kabul edilen birçok tarihçinin özellikle de Osmanlıların devlet ve kültürünün ana kaynağını Anadolu Selçuklu tarihinde gören ilim adamlarının çok sert eleştirilerine maruz kalmıştır (İnalçık, 2005: 118). Gibbons'un eserinin yayınlanmasını takip eden 20 yıldan fazla zaman boyunca Osmanlı Devleti'nin kuruluşu problemi ilim âleminin gündeminden düşmedi. Tüm bu eksikliklerine rağmen Gibbons'un teorisini işlediği çalışması, Osmanlıların coğrafyasında yaşayan Hıristiyan devlet ve unsurların aralarındaki iktidar mücadelelerini ve Osmanlıların bu mücadeleler sırasında geliştirdikleri siyasî stratejileri anlatması bakımından değerli bir eser olarak kabul edilebilir.

Gibbons'un bu teorisine karşı cevap çok gecikmeden Mehmet Fuat Köprülü tarafından gelmiştir. Köprülü'nün bu cevabı aynı zamanda kendi tezini de ortaya çıkarmıştır (Köprülü, 1984). Gibbons ile başlayan tartışma, Köprülü ile ilmi bir kimlik kazanmıştır. Türk kültür ve edebiyat tarihinin kurucusu olarak kabul edilen Köprülü, 1932 yılında Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde verdiği bir dizi konferansta Osmanlı Devleti'nin doğuşunu ve Gibbons'un yok saydığı Osmanlıların Türk geçmişini, 13. yüzyıl Anadolu tarihinin bir uzantısı olarak değerlendirmiş ve Uc'lara özgü kültür üzerinde önemle durmuştur (İnalçık, 2005: 118). Köprülü'ye göre Osmanlıların teşekkülündeki en önemli etken, 13. ve 14. yüzyıl Anadolu'sunun sosyo- kültürel durumu ve bilhassa Müslüman- Türk nüfusun içinde barındırdığı dinî- meslekî zümreler ve bunların mayaladığı kültürel ortamdır (Koç, 1999: 38). Zira Anadolu Müslüman- Türk toplumunun maddî ve kültürel dinamikleri, Osmanlılarınkı gibi bir devletin gelişimini besleyecek derecede gelişmişti. 13. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'nun batısına doğru gerçekleşen demografik baskı, bu dinamikleri harekete geçirmişti (Kafadar, 2010: 54- 55). Köprülü'nün bu analizleri soruna yeni yaklaşım yöntemleri getirmiş ve bu analiz yöntemleri Halil İnalçık ve Feridun Emecen gibi tarihçiler tarafından dikkatlice ele alınmıştır.

Gibbons'un tezine bir eleştiri de Friedrich Giese'den (Giese, 2000: 149- 175) gelmiştir. Giese, onun görüşlerini, usta bir kompozisyon ve bir sürü yeni görüş ile göz boyayan son derece yüzeysel bir çalışma olarak görür. Gibbons'un konuyla ilgili doğru saptamaları vardır ama olaylara Avrupa merkezli baktığı için Türkleri ve medeniyetlerini yok sayması en büyük hatası ve eksikliğidir. Giese,

Osmanlıların kuruluşunu 13. yüzyılın büyük siyasî ve kültürel mücadelelerinin bir sonucu olarak görür ve bu bağlamda Şark tarihi ve kaynaklarının kullanılması gerektiğine vurguda bulunur.

Köprülü'nün bu tezini müteakip Paul Wittek de, Londra'da Osmanlıların doğuşu meselesi üzerine bir dizi konuşma yapmış ve bu konuşmaları bir kitap olarak yayımlanmıştır (Wittek, 2000). Wittek'in tezinin temeli, Osmanlı Devleti'nin görkemli yükselişinin gerçek sebebi, İslam mücahitleri (gaziler) olan Türk göçebelilerinin varlığıdır (Jennings, 1998: 661). Wittek'e göre Osmanlı Devleti'ni tarih sahnesine çıkararak dinamik ideolojik faktör, gazâdır (İnalçık, 2005: 119). Wittek bu tezini güçlendirmek için en eski iki Osmanlı kaynağına başvurur. Bunlardan birincisi 15. yüzyılda yazılmış olan, Ahmedî'nin "İskendernâme"sidir. Diğeri ise, 1337 tarihli Bursa'daki bir kitabedir. Bu kitabede, Osman Bey'in oğlu Orhan Bey'den "gazi sultanlarının oğlu gazi sultan" olarak bahsedilmektedir. Wittek teorisini bu iki kaynağa dayandırmaktadır (Kafadar, 2010: 75).

Şinasi Tekin, Paul Wittek'in gaza teorisinin dayanağı olan 1337 tarihli Bursa'daki kitabenin gerçekte 1417 tarihli bir orijinal kitabeden veyahut sonraki dönemlere ait herhangi bir kitabenin üslubunun taklit edilerek yazılmış olabileceğini, bundan dolayı da adı geçen kitabenin sahte olduğunu ileri sürer (Demirci, 2013: 95- 96).

Mustafa Akdağ, 13-14. yüzyıl Anadolu'sunun kuzeybatı ucunda yığılan göçebe Türkmenlerle bu bölgede tarımla uğraşan yerli Rumlar arasındaki iktisadî ilişkiler temeline dayandırdığı "Marmara İktisadî Ünitesi" (Akdağ, 1999: 375; Akdağ, 1949: 497- 564) tezi ile konuyu ekonomik boyutuyla ele almaya çalışmıştır. Ona göre, Marmara ile Ege kıyılarının Türkiye'nin bir parçası olmak üzere istila edilmesiyle memleketin iktisadî ve siyasî coğrafyası bakımından Osmanlıların büyümesi için daha elverişli bir durumun ortaya çıktığına temas etmiştir. Ancak bu tez yeterince geliştirilememiş ve birçok eleştiriye (Mesela bkz; İnalçık, 1949: 629- 690) maruz kalmıştır.

Mehmet Fuat Köprülü'nün ileri sürdüğü görüşler Halil İnalçık tarafından biraz daha genişletilerek yeni birtakım fikirlerle desteklenmiştir. İnalçık, diğer faktörlerin yanı sıra gaza faktörünü öne çıkarmış, cihad ve gazanın 17. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin temel dinamik ilkesi olarak devam ettiğini savunmuştur (Demirci, 2013: 93- 94). Halil İnalçık, çeşitli dönemlerde yazdığı çalışmalarında, meseleyi hem sosyal yönden hem de siyasî gelişme ve fetih hareketlerine bağlı olarak coğrafi gelişim açısından ele alır. Ayrıca İnalçık'a göre, Osmanlı Devleti'nin doğuşu sorunu ile Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu sorunu birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu tarihi, Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Balkanlar'da nasıl ve hangi koşullar altında hâkim

bir siyasî güç haline geldiğini inceler. Osmanlı Devleti'nin doğuşu sorunu ise, Selçuklu- Bizans "Uc" (serhad) bölgesinde Osman Gazi'nin önderliğinde ilk siyasî çekirdeğin nasıl ortaya çıktığını açıklamakla ilgilidir (İnalçık, 2005: 118). Bununla birlikte İnalçık kuruluş tartışmalarının doğru bir kronoloji¹ üzerinden okunması taraftarıdır. Bu bağlamda, kaynakların doğru bir tenkit süzgecinden geçirilmesi ve yer adlarının (toponomi) sorgulanması² üzerinde titizlikle duruyor. Öyle ki son zamanlarda Osmanlı Devleti'nin kuruluş coğrafyası üzerinde yapılan arkeolojik araştırmalar büyük bir hız kazanmıştır (Bu türden araştırmalar için bkz; Kaplanoğlu, Bursa: 2000).

Cemal Kafadar, son günlerde Türkçeye de tercüme edilen çalışmasında (Kafadar, 2010), şimdiye kadar ortaya konulan çalışmaları ve tezleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirerek bir sentez girişiminde bulunmuştur. Öyle ki Kafadar bunu eserinde şöyle ifade etmektedir; *"Bu kitabın kendisi kısmen, Osmanlı Devleti'nin doğuşu ve bu konunun tarih biliminde ele alınış biçimi üzerinde genişletilmiş bir tarih yazıcılığı denemesidir. Bu eser aynı zamanda, Osmanlı araştırmacılarının çalışmalarıyla kurulan bu diyalog yoluyla, Osmanlı gücünün ortaya çıkmasına olanak tanımış ve on dördüncü yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar güneybatı Asya ve güneydoğu Avrupa'nın kaderlerini şekillendirmekte büyük rol oynayan kendine özgü sosyal ve kültürel dinamikleriyle birlikte Orta Çağ Anadolusunun uç bölgesinin yeni bir değerlendirilmesini geliştirme girişimidir"* (Kafadar, 2010: XVI). Kuruluş hadisesini tek faktörle açıklamaya çalışmayı reddeden Kafadar, bu konuda eser verenleri bu bağlamda sıkı bir tenkite tabi tutmakta ve kullanılan kaynakların dönemlerinde taşıdığı anlamların iyi analiz edilmesi gerektiğine de işaret etmektedir.

1980'li yılların başında kuruluş meselesini, yazdığı eserle (Lindner, 2000) yeniden alevlendiren ve ilim âleminin dikkatlerini tekrar bu yöne çeken Paul Lindner, Wittek'in gaza tezinin sağlam bir temele dayanmadığını, bunların daha sonraki dönemin ideolojisinin geçmişe yansıtılmasından başka bir anlam taşımadığını ileri sürer. Osmanlı Beyliğinin kabilevî bir çekirdekten geliştiğini, ancak sınırlar genişledikçe yerleşik toplum ve devletin gerektirdiği yapılara ihtiyaç duyulduğundan kabilevî unsurların giderek arka plana atıldığını ve sonuç olarak Osmanlıların giderek köken olarak mensup bulduklara kabilevî gruplara yabancılaştıkları tezini savunur. Yani kuruluş hadisesini antropolojik açıdan ele alır. İlk Osman-

1 Son dönemlerde İnalçık'ın Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini 1299 değil 1302 olarak ısrarla vurgulaması bunun en büyük delilidir.

2 Yine yer adlarının tespiti hususunda son dönemlerde İnalçık'ın önemli saha çalışmalarına öncülük ettiği ve işe beyliğin kurulduğu bölgelerden birisi olan Eskişehir- Sultanönü'den başladığı bilinmektedir.

lıların ise göçebe toplumdaki tarım toplumuna geçen ve kan bağına değil çıkar birlikteliğine dayanan bir “aşiret” yapısına sahip olduğunu iddia etmektedir. Bu aşiret yapısı yağma faaliyetleriyle hayatini devam ettiriyor ve silah gücüyle de güvenliğini sağlıyordu. Osmanlılar güç kazandıkça ve imparatorluk yolunda hızla ilerledikçe bu yapıdan uzaklaşmaya başlamış ve kökenine yabancılaşmaya başlamıştır. Lindner’e göre Wittek’in ileri sürdüğü ve ilim âleminde genel kabul gören gaza teorisi için ileri sürdüğü kanıt daha önce de belirttiğimiz iki kaynak olan 1337 tarihli Bursa Kitabesi ve Ahmedî’nin manzum eseridir. Lindner, bu kaynakların ilk Osmanlıların gerçek değer sisteminden ziyade, devlet olma yolunda önemli adımlar atmış olan yerleşik bir düzenin sonraki dönemde benimseydiği ideolojiyi yansıtan kaynaklar olarak okunabileceğine işaret eder. Lindner’e göre, eğer ilk Osmanlılar gerçekten de gaza ideolojisine sınıksız bağlı olsalardı; birincisi, farklı bir dinden olan Bizanslıları kendi saflarına katmazlardı, ikincisi, diğer Müslüman beyliklere karşı savaşmazlardı, üçüncüsü, Hıristiyanların ihtida etmesi için baskı yaparlardı, dördüncüsü ise, istimalet³ adını verdikleri uzlaştırıcı bir politikaya yer vermezlerdi ve son olarak da heterodoksinin ve İslam öncesi alışkanlıkların serbestliğine izin vermezlerdi (Lindner, 2000: 17- 29; Kafadar, 2010: 75- 76).

Gaza tezini reddedenlerden birisi de Colin Heywood’dur. Ona göre, Osmanlıların kuruluşundaki en önemli faktör Türk ve İslam motifli Anadolu geleneği değil, Karadeniz’in kuzeyini de içine alan geniş Moğol coğrafyasıdır. Bu teze göre Osmanlılar, 1299 yılında Altın Ordu hanı Nogay’ın ölümünü müteakip Kırım’dan güneye, oradan da Anadolu’ya göç eden bir grup unsurla ilişkilendirilmektedir. Yani ilk Osmanlı nüvesi, Müslüman olmayan Altın Ordu ile Müslüman olan İlhanlılar arasında vuku bulan kısa süreli savaş döneminde (1296–1304) kesin şeklini almıştır. C. Heywood’a göre bu teori gerçekten doğruysa, İlhanlı- Altın Ordu çarpışmasına sahne olan ve Boğaziçi’nden Kafkaslar yoluyla Harezm’e kadar uzanan hat üzerindeki bu büyük mücadelede, Bizans ya da Moğol kökenli olan Karesililerle Osmanlılar (Atamanlar) arasındaki ilişki yeniden gözden geçirilmelidir (Heywood, 1999: 137- 145).

3 Sözlük anlamı “meylettirme, cezp etme, gönül alma” olan istimalet, Osmanlı kroniklerinde “halkı ve özellikle gayr-ı müslim tebaayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma, raiyyetperverlik” anlamında kullanılmıştır. Fethedilen yerlerin halkına iyi davranma, onları himaye etme, dış düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama, dini konularda serbestiyet verme, vergi hususunda kolaylık gösterme Osmanlı istimaletinin başlıca unsurlarıdır. Osmanlıların Seçuklulardan devraldığı bu istimalet politikası, Osmanlı fetihlerini kolaylaştıran önemli bir ilke olarak benimsenmiştir. Bu politika sayesinde ki; eskisine oranla daha güvenli bir hayata ve koruma altına alınmış haklara sahip olan gayr-i Müslim tebaa ile uzun yıllar problem çıkmamış, Osmanlılar asırlarca Balkanlarda ve Orta Avrupa’da tutunabilmiştir. Bu hususta daha geniş bilgi için bkz; (İlgürel, 2001: 362- 369).

Amerikalı tarihçi Ronald C. Jennings de gaza teorisini reddedenlerdendir. Jennings, Osmanlıların Hıristiyan beyler ve devletlerle olan ilişkilerinin yoğunluğuna, Osman Bey'in Hıristiyan Ortodoks savaşçı gruplarla olan ilişkilerine dikkat çekmiştir. Eğer gaza politikası uygulanmış olsaydı, bu gruplar kontrol edilemeyip ele geçirilen köy, kasabalarda yaşayanlar ortadan kaldırılarak savaş yapılmasının gerektiğinden söz eder. Bunun aksine Orhan Bey döneminde dostça münasebetlerin olduğunu onun müttefik ve imparator damadı olduğunu ileri sürer. Böyle bir ortamda 1337 tarihli kitabedeki ibarelerin uygun olmadığını ve sonradan hazırlanmış olduğunu belirtir. Jennings'e göre Orhan Bey "Gaza"yı kullanmadığı gibi kendisini de hiçbir zaman "Gazi" olarak görmemişti (Demirci, 2013: 95).

Macar Türkolog Gyula Kaldy-Nagy de Osmanlıların kuruluşunu sağlayan Avrupa'ya karşı yürüttüğü fetih ve genişleme siyasetindeki İslamî refleksi reddeder. Ona göre Türklerin Avrupa'ya karşı giriştiği savaşları İslam'ın ruhundan kaynaklanan Hıristiyanlık nefreti ile açıklamak zordur. Öyle ki, Osmanlılar hem Müslümanlarla hem de Hıristiyanlarla savaşmışlardır. Dinle fazla haşır neşir olan dönemin kronik yazarları, hiç olmayacak yerlerde dinsel motifler görmüşler ve atalarının askerî faaliyetlerini din uğruna girilmiş "kutsal savaşlar" olarak anlatmışlardır. İster cihat ister gaza olsun Osmanlıların askerî hareketlerinin amacı herkesin İslamiyet'i kabul etmesini sağlamak değildi. Eğer böyle olsaydı 16. yüzyılda toplam imparatorluk gelirlerinin beşte birine tekabül eden cizye vergisini verecek kimse kalmazdı. Bu da Osmanlıların menfaatlerine ters bir durumdu. Bunun yanı sıra ordusunun önemli ve etkin gücünü teşkil eden yeniçerileri yetiştirmekte önemli bir kaynak olan devşirmeler sadece İslam dinine mensup olmayan Osmanlı tebaasından toplanmaktaydı (Kaldy-Nagy, 2000: 402- 405).

Alman bilim adamı J. Marquart kuruluş problemini Osmanlı- Moğol ilişkisi kapsamında izah etmeye çalışmıştır. 1914 yılında W. Bang ile birlikte yayınladıkları bir eserde, al- Birunî ve Avfi'yi esas alarak, bu kaynaklarda adı geçen Kay kabilesinin Osmanlıların mensup olduğu Kayı boyundan başkası olmadığını ve Kay kabilesinin gerçekte Türk değil, Moğol olmaları hasebiyle Kayı boyunun Türkleşmiş bir Moğol kabilesi olduğunu ileri sürmüştür. Marquart eserinde Osmanlıların kökenine dair Kay = Kayı birleştirmesini formüle etmiş ve bu Kay-Kayı eşleşmesi J. Nemeth, ve C. Brockelmann gibi Türkologlar tarafından da benimsenmiştir (Köprülü, 1999: 7- 9). Marquart'ın bu teorisi, Orta Asya Türk tarihi uzmanlarından biri olarak kabul edilen Zeki Velidi Togan'ın 1941 yılında yayımladığı "*Osmanlıların Orta Asya'daki Cedleri*" adlı makalesiyle desteklenmiştir. Togan'a göre, Osmanlılar Kayığ Oğuz kabilesine değil, Uzak Doğu'da varlıkları 10. yüzyıl İslam yazarları tarafından bildirilen Moğol kökenli Kay'lara mensup olduklarını belirtmektedir. Hatta bugünkü Hazar-ötesi Türkmenleri ara-

sındaki Gay= Kay isimli oymağın da bunlardan olduğunu ve bunların 12. yüzyıl- da Kara Hitaylar devleti tarafından Horasan sınırına yerleştirilen askerî bir birlik olduğunu iddia etmiştir.⁴ Ancak bu iki iddia da Köprülü tarafından çok şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Köprülü ısrarla Kayı kabilesinin bir Oğuz Türk boyu olduğunu altını çizmekte (Köprülü, 1999: 22- 35), ileri sürdüğü kanıtlarla (Köprülü, 1999: 36- 44) bunu ispatlamaktadır. Ancak Köprülü'nün bu görüşünün Wittek tarafından reddedilmesi⁵ tartışmayı bir ölçüde sonuçsuz bırakmıştır.

1970'li yılların başlarında Osmanlı Devleti'nin kuruluş problemi üzerine yazmaya başlayan Colin Imber, kuruluş tartışmalarını Osmanlı tarih yazıcılığı açısından değerlendirmektedir. Tarihsel bir olgu ya da olayla ilgili elde mevcut belgeler olmadan değerlendirmelerde bulunmak ve bir yargıya varmanın çok sağlıklı olmadığı için bu dönemi bir "kara delik" olarak nitelendirmektedir. İlk döneme ait kaynakların birçoğu siyasî otorite tarafından bizzat yazdırıldığı ve de tamamen hayal ürünü oldukları için bu eserler akademik çalışmaların temel dayanağı olarak kabul edilemez. Çünkü bu ilk dönem kaynaklarda anlatılanlar tamamen efsane ve mitolojiye dayanan unsurlardır ve siyasî otoritenin hem kendi tebaasına hem de karşısındaki güçlere meşruluğunu ispatlama kaygısıyla kaleme alınmışlardır (Imber, 2000: 39- 71; Imber, 2000: 243- 270; Imber, 2000: 68- 77). Ancak bu görüşü bazı tarihçiler tarafından şiddetle tenkit edilmiştir.⁶

Kuruluş tartışmalarına sonradan dâhil olan tarihçilerden birisi de Heath W. Lowry'dir. Daha çok Osmanlı tahrir defterleri üzerinde yoğunlaşan Lowry, yeni bir görüş ileri sürmekten ziyade, şimdiye değin ortaya atılan kuruluş teorilerini yeniden ele almıştır. Yazdığı eserinde (Lowry, 2010) de kuruluşa dair orijinal fikirleri olmadığını ancak yaptığı değerlendirmelerin bu sahada çalışacak olan araştırmacılara büyük faydası olacağını belirtmektedir. Wittek'in meşhur gaza teorisini oldukça yetersiz bulan yazar, iki önemli hususun altını önemle çizmektedir. Birincisi, Bizans ve Balkanlardaki elit kesimin zamanla Osmanlı eliti haline geldiğidir. Yani Lowry, H. A. Gibbons'un tezinin temel dayanağı olan Hıristiyan elit unsurunun Osmanlıların kuruluşundaki en büyük paya sahip olduğu fikrine katılmaktadır. Çünkü Osmanlılar bu unsurları başlangıçta yerlerinde bırakarak zamanla kendi toplumunun bir parçası haline getirmiştir. İkinci olarak ise,

4 Zeki Velidi Togan'ın iddiaları için bkz; (Köprülü, 1999: 15- 17).

5 Wittek'in bu konudaki eleştirileri için bkz; (Köprülü, 1999: 75- 90).

6 Mesela Halil İnalçık ilk döneme ait çağdaş Osmanlı ve Bizans kaynaklarını büyük bir titizlik ve dikkatle incelemiş, yaptığı saha araştırmalarıyla da bu kaynakların verdiği bilgilerin sıhhat derecesini test etmiştir. Imber'in aksine kaynakların yetersizliğine değil ne şekilde okunup değerlendirilmesine dair yeni yöntemler geliştirmiştir. Bu hususta bkz; (İnalçık, 2000: 93- 117; İnalçık, 2000: 119- 145).

Osmanlıların kuruluşunda ekonomik bir öge olan “ganimet”i yani dinî ifadeyle “yağma”yı ön planda tutmaktadır. Osmanlıların kuruluşundaki en büyük itici güç, Wितtek’in iddia ettiği gibi “gaza” değil ekonomik anlamda farklı kesimlerden birçok unsuru cezbeden ganimet ve köle elde etme hevesidir.

Sencer Divitçioğlu, kaleme aldığı eseriyle (Divitçioğlu, 2000) Osmanlı Devleti’nin kuruluşu hadisesine antropolojik açıdan yaklaşarak olayın farklı bir boyutuna dikkatleri çekmiştir. Onun bu çalışması, kuruluş hadisesi ile ilgili mevcut tartışmalara da değinmektedir. Ancak esas itibariyle eser, temel kaynakların yeniden ve farklı bir bakış açısıyla okunması niteliğini taşımaktadır.

İrene Melikoff ve Ahmet Yaşar Ocak (bkz; Ocak, 1997), kuruluş sürecini bir takım dinsel ve sosyo-kültürel olgulara dayandırmakta ve ilk dönem Osmanlı heterodoksi uygulamalarını ön plana çıkarmaktadırlar.

Kuruluş sorununu Mehmet Fuat Köprülü’nün öncüsü olduğu Annales ekolünün öngördüğü birtakım objektif koşulların, yani coğrafya, demografi, ekonomi ve kültür ekseninde inceleyen Ömer Lütfi Barkan’ın bir dizi çalışmaları konuya farklı bir boyut kazandırmıştır. Barkan, arşiv malzemelerini ve özellikle de tahrir defterlerini (Barkan, 1988) derinlemesine analiz ederek Osmanlı demografisi, toprak ve tarım ekonomisi ile ilgili veriler⁷ ortaya koymuştur. Bu çalışmalardan yola çıkan Barkan, mirî toprak rejiminin devletin mutlakiyetçi-merkeziyetçi karakterine olan etkisini ve ilk yerleşme alanlarının sosyal-demografik koşullarını istatistikî olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Bunların yanında Barkan’ın demografi araştırmaları, Osmanlı kuruluşunda zaviyedâr Türk dervişlerinin⁸ önemli bir katkısının olduğu gerçeğinin altını da çizmektedir (İnalçık, 2005: 119- 120).

Cemal Kafadar’ın, kuruluş üzerine yapılan değerlendirmelerin sentezinin akabinde bir eser de (Emecen, 2001) Feridun M. Emecen tarafından yayımlandı. O da Köprülü ve İnalçık’ın ısrarla üzerinde durdukları Türk- İslam kaynaklı Anadolu geleneği ve Türkmen beylikleri üzerinde durmaktadır. Osmanlıların Türkmen kimliğine sahip olmasının ve Kayı boyuna mensubiyetinin ciddi bir husus olduğuna dikkatleri çeken Emecen, Osmanlıların ortaya çıktığı coğrafyanın ve Rumeli eksenli gelişimlerinin kuruluş sürecinin bir izahı olarak kabul etmektedir. Kuruluşu analiz ederken de Türkmen beylikler dünyasında kaynaklar açısından Osmanlılara bakışın ne şekilde olduğu hususunu inceliyor.

7 Bu istatistikî veriler için bkz; (Barkan, 1943).

8 Bkz; (Barkan, 1942).

Sonuç

Tüm bu görüş ve analizlerden de anlaşılacağı üzere, Osmanlıların küçük bir aşiretten yaklaşık altı yüz yıl dünya siyasetine yön veren bir cihan imparatorluğu haline gelişindeki faktörleri bir tek nedene indirgemek çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira en başta da belirttiğimiz gibi bunun en önemli nedeni, kuruluşu izah etmede kullanılan kaynakların yetersiz olmasının yanı sıra bu kaynaklarda verilen bilgilerin çelişkili ve doğruluk derecelerinin tartışmalı olmasıdır. Bu durum yerli ve yabancı birçok bilim adamı ve araştırmacının Osmanlıların kuruluşu üzerine kafa yormasına ve konuya farklı yönlerden yaklaşmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerine H. Adams Gibbons ile başlayıp Cemal Kafadar'a kadar uzanan bu süreçte karşımıza çıkan bu farklı açıklama ve yorumların temelinde, "batıya göç gibi yoğun nüfus hareketleri", "yer adları (toponomi)", "Türk Kayı veya Moğol kökenliler dâhil Bitinya aşiretleri", "uç toplumu ve kültürü", bu bağlamda antropolojik olarak "Osmanlı" gibi yepyeni bir ırk ve "gaza (kutsal savaş)" kavramları etrafında literatüre geçtiği görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Osmanlıların kuruluşunu bir veya birkaç faktöre indirgeme eğiliminin baskın görüldüğü bu analiz çerçevelerinin daha uzun süre gündemi meşgul edeceği anlaşılmaktadır. Osmanlıların kuruluş süreci üzerine yapılacak yeni çalışmalarla elde edilecek bulguların bu sürecin siyasî, etnik, toplumsal, ekonomik, askerî ve kültürel boyutlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, M. (1949). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti, **Bellekten**, No: 51, 497- 564.
- Akdağ, M. (1999). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi – I (1243- 1453)*, Ankara: Barış Yayınevi.
- Aşıkpaşazade. (1992). *Âşık Paşa Oğlu Tarihi*, Haz; Atsız, İstanbul: MEB. Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1944). Osmanlı İmparatorluğunun Teşekkülü Meselesi, **AÜSBFD**, c. I, S. 2.
- Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, **Vakıflar Dergisi**, II, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Barkan, Ö. L. (1988). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, Ankara: TTK Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1943). *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, I: Kanunlar*, İstanbul: Bürhaneddin Matbaası.
- Demirci, S. (2013). Erken Dönem Osmanlı Tarihi “Kara Bir Delik / A Black Hole” Mi?” Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu “Gazi / Gazâ” İdeolojisi İle İlgili Tartışmalar, **History Studies International Journal of History**, Volume 5, Issue 1, 89- 100.
- Divitçioğlu, S. (2000). *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Edirneli Oruç Beğ. (1970). *Oruç Beğ Tarihi*, Haz; Atsız, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Efdaleddin (Tekiner). (1330). İstiklâl-i Osmânî Târîh ve Günü Hakkında Tedkîkât, **TOEM**, V/25.
- Emecen, F. M. (1999). Siyasî ve Jeopolitik Dinamikler Hakkında Bazı Mülâhazalar (1300–1389), **Beylikten Cihan Devleti'ne**, Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları VII. İlmî Kongresi, (Yayına Hazırlayanlar: Bahaeddin Yediyıldız, Yücel Hacaloğlu), Eskişehir: Türk Yurdu Yayınları.
- Emecen, F. M. (2003). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, 2. Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Galotta, A. (1997). Oğuz Efsanesi ve Osmanlı Devletinin Kökenleri: Bir İnceleme, *Osmanlı Beyliği (1299–1389)*, Editör: Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gibbons, H. A. (1998). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, (Osmanlıca çev; Hüseyin Dağ -İngilizce çev, Bülent Arı), Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Giese, F. (2000). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi, *Söğütten İstanbul'a*, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (derleyenler; Oktay Özel-Mehmet Öz), Ankara: İmge Kitabevi.
- Heywood, C. J. (1999). Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi: Yeni Hipotez Hakkında Bazı Düşünceler, **Osmanlı**, I. 137- 145.
- Imber, C. (2000). İlk Dönem Osmanlı Tarihinin Kaynakları, *Söğütten İstanbul'a*, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (derleyenler; Oktay Özel- Mehmet Öz), İmge Ankara: Kitabevi Yayınları.

- Imber, C. Osman Gazi Efsanesi, *Osmanlı Beyliği (1300–1389)*, (ed; Elizabeth A. Zachariadou- çev; Gül Çağsalı Güven), 2. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Imber, C. (2000). Osmanlı Hanedan Efsanesi”, *Söğütten İstanbul’a*, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (derleyenler; Oktay Özel- Mehmet Öz), Ankara: İmge Kitabevi.
- İlgürel, M. İstimâlet, **TDVİA**, XXIII, 362- 363.
- İnalçık, H. (2000). Âşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?, *Söğütten İstanbul’a*, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (derleyenler; Oktay Özel- Mehmet Öz), İmge Ankara: Kitabevi Yayınları.
- İnalçık, H. (2005). Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Problemi, **Doğu Batı**, Makaleler I, Doğu Batı Yayınları.
- İnalçık, H. (1949). Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve İnkışafı Devrinde Türkiye’nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle, **Bellekten**, XV / 60, 629-684.
- İnalçık, H. (2000). Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu, *Söğütten İstanbul’a*, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (derleyenler; Oktay Özel- Mehmet Öz), Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- İnalçık, H. (2011). *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak Kuruluş*, 5. Baskı, İstanbul: Hayy Kitap.
- Jennings, R. C., “Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler”, (çev, Salih Pay), **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 7, C.7, Bursa, 1998.
- Kafadar, C. (2010). *İki Cihan Âresinde, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, (çev; Ceren Çıkın- Haz; Mehmet Öz), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kaldy-Nagy, G. (2000). Osmanlı İmparatorluğu’nun İlk Yüzyıllarında Kutsal Savaş (Cihat), *Söğütten İstanbul’a*, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, (derleyenler; Oktay Özel- Mehmet Öz), Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- Kaplanoğlu, R. (2000). *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Bursa: Etnografya Yayınları.
- Koç, Y. (1999). Osmanlı Beyliği’nin Teşekkülü, **Beylikten Cihan Devleti’ne**, Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları VII. İlmî Kongresi, (Yayına Hazırlayanlar: Bahaeddin Yediyıldız, Yücel Hacaloğlu), Eskişehir: Türk Yurdu Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1984). *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara: Türk Tarh Kurumu Yayınları.
- Köprülü, M. F. *Osmanlı’nın Etnik Kökeni*, Kaynak Yay., İstanbul, 1999.
- Lindner, R. P. (2000). *Ortaçağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (çev; Müfit Günay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Lowry, H. W. (2010). *Erken Dönem Osmanlı Devleti’nin Yapısı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1997). *Kültür Kaynağı Olarak Menâkıb-nâmeler; Metodolojik Bir Yaklaşım*, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Turan, A. N. (1999). Osmanlı Devleti Ne Zaman Kuruldu?, **Osmanlı**, I, 190- 193.
- Witteck, P. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğuşu*, (çev, Fatmagül Berktaş), İstanbul: Pencere Yayınları.